

Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Uluslararası Çalışmalar ve Eleştirileri

International Studies and Criticisms in Ensuring Sustainable Development

Hasan YILMAZ

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
hyilmaz@inonu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9212-8084>

Makale Başvuru Tarihi: 28.09.2022

Makale Kabul Tarihi: 24.12.2022
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Tarık YÜCEL

Öğr. Gör., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi,
Elbistan MYO, yuceltarik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3274-9847>

ÖZET

Klasik iktisat teorisi ekonomik büyümenin var olan bütün sorunların çözümünü beraberinde getireceği düşüncesinden hareketle kalkınmayı sadece iktisadi değerler ile ilişkilendirmiştir. Ancak 1960'larla birlikte bu klasik yaklaşımın yoksulluk, açlık, eşitsizlik, doğal kaynakların tükenmesi, ekolojik felaketler gibi küresel sorunların çözümünden çok uzak olduğu anlaşılmaya başlanmış ve özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru kalkınmanın, ekonomi, çevre ve sosyal boyutları ile ele alınması gerektiği ve kalkınmada sürdürülebilirliğinin gerekli olduğu anlayışı hâkim olmuştur. BM tarafından hazırlanan "Binyıl Kalkınma Hedefleri" ve devamı niteliğindeki "Gündem 2030: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" bu anlayışın bir ürünüdür. Yerel ve küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yapılan bu uluslararası çalışmalardan olumlu sonuçlar alınmıştır. Ancak buna rağmen bu konuda yapılan uluslararası çalışmaların birçok eksik yönü de bulunmaktadır. Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma ile ilgili temel kavramlar olan sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramları üzerinden kavramsal bir çerçeve hazırlanmış, çalışmanın devamında Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında yapılan "Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" sonucunda 193 ülkenin uygulamayı taahhüt ettiği "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" eylem çağırısının sürdürülebilir kalkınmaya etkileri üzerine bir durum değerlendirmesi yapılmış ve uluslararası çalışmalara yapılan eleştirilere dikkat çekilmiştir.

ABSTRACT

Classical economic theory associated development only with economic values, based on the idea that economic growth would solve all existing problems. However, by the 1960s, it was understood that this classical approach was far from solving global problems such as poverty, hunger, inequality, depletion of natural resources, and ecological disasters. This led, particularly towards the end of the 1980s, to the understanding that development should be approached with its economic, environmental and social dimensions in mind, and that its sustainability is necessary for development. The UN's "Millennium Development Goals" and its successor "Agenda 2030: Sustainable Development Goals" reflect this understanding. Positive results have been achieved through international studies on sustainable development at both the local and global level. However, there are many shortcomings of international studies on this subject. In this study, a conceptual framework is first presented on the concepts of sustainability and development, which are the fundamental concepts of sustainable development. In the continuation of the study, as a result of the "Sustainable Development Summit" held by the United Nations in 2015, a situation assessment was made on the effects of the "2030 Sustainable Development Goals" action call accepted by 193 countries on sustainable development, and attention was drawn to the criticisms made on international studies.

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilirlik,
Kalkınma,
Sürdürülebilir
Kalkınma,
Sürdürülebilir
Kalkınma Amaçları,

Keywords:

Sustainability,
Development,
Sustainable
Development,
Sustainable
Development Goals,

1. GİRİŞ

İnsanlık varoluşundan bu yana sürekli bir gelişim içerisinde. Bu gelişim teknolojik gelişmelerin hızlanmasına paralel olarak hızlanmış ve günümüzde akıl almaz bir boyuta ulaşmıştır. İnsanoğlunun gelişme, büyüme ve ilerleme merakı zamanla kendisini doğa ile karşı karşıya getirmiştir. Bu karşı karşıya geliş özellikle Sanayi Devrimi sonrasında her defasında insanoğlunun üstünlüğü ile sonuçlanmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte üretim araçlarında meydana gelen değişim, üretimde kullanılan yeni yöntemler doğada bulunan kaynakların çok daha hızlı bir şekilde tükenmesine sebep olmuştur. Klasik iktisat anlayışının her şeye ekonomik büyüme ile çözüm bulunabileceği düşüncesi doğada geri döndürülemez tahribatlara yol açmıştır. II. Dünya Savaşı ile bu anlayış çok daha geniş kesimlerce kabul görmüş ve dünya genelinde bir kalkınma yarışı başlamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan çevresel bozulmalar bir süre sonra bütün dünyayı etkiler bir hal alınca klasik anlayış sorgulanmaya başlanmıştır.

Sadece ekonomiye endeksli kalkınma modellerinin sürdürülebilir olmadığını, bu tip kalkınma modellerinin gelecek nesillerin yaşam standartlarını hatta yaşamlarının ta kendisini tehdit ettiği gerçeğinin uluslararası platformlarda gündeme geldiği 1970'li yıllar ile birlikte sadece ekonomiye değil çevreye ve insana da endeksli yeni bir kalkınma modelinin zorunluluk olduğu daha iyi anlaşılmağa başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ismiyle kavramsallaştırılan bu yeni model, sadece bugünü değil gelecek nesilleri de düşünmeyi ön plana çıkaran, doğanın korunmasını önceleyen ve ekonomik büyümenin devamlılığını sağlayan bir yapıda oluşturulmuştur.

Küreselleşmenin etkisi ile sınırların ortadan kalktığı dünyada kalkınmadaki bu yeni yaklaşımın sadece yerel düzeyde uygulanamayacağı açıktır. Dünyanın bir köşesinde meydana gelen çevresel bir bozulma, toplumsal bir olay ya da ekonomik kriz dünyanın bir başka köşesini de çoğu zaman doğrudan etkilemektedir. Bu anlayışla özellikle sonlu bir gezegende sürdürülebilir bir kalkınma için küresel bir iş birliği kaçınılmazdır. Bu düşünce çerçevesinde özellikle Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan biri bugün BM üyesi her ülkenin uygulamayı taahhüt ettiği "2030 Gündemi"dir. 2030 Gündemi ile 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan 17 küresel amaç belirlenmiş ve üye ülkeler bu amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda belirlenen hedefleri gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir. Küresel bir sürdürülebilir kalkınma için yol haritası olarak hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kapsamlı bir politika çerçevesi sunmaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliğinin 193 ülke tarafından kabul edildiğinin de bir göstergesi olarak görülmektedir. Ancak bu amaçların 2030 yılına kadar gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği net değildir. Araştırmalar şimdilik bunun mümkün olmadığını göstermektedir. Ayrıca amaçların çok kapsamlı oluşu, hedeflerin net olmaması, sonuçların ölçülemez olması, kimi gelişmiş ülkelerin özellikle çevre ile ilgili hedeflere gerektiği kadar önem vermediği, krizlere karşı hazırlıksız oluşu ciddi eleştirilere sebep olmuştur.

Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma ile ilgili temel kavramlar olan sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramları üzerinden kavramsal bir çerçeve hazırlanmış, çalışmanın devamında Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında yapılan "Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" sonucunda 193 ülkenin uygulamayı taahhüt ettiği "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" eylem çağırısının sürdürülebilir kalkınmaya etkileri üzerine bir durum değerlendirmesi yapılarak uluslararası çalışmalara yönelik eleştirilere dikkat çekilmiştir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Sosyal bilimler alanında bir kavramı tanımlamak oldukça zordur. Genel olarak bir kavramı tanımlama çalışması yapılırken sosyal bilimlerin her alt disiplini kavramı kendi kabulleri üzerinden değerlendirmeye çalışır ve kavramı belirli kalıplar içerisinde tanımlar. Sürdürülebilirlik kavramı da her alt disiplinin kendi yaklaşımı içerisinde tanımlamaya çalıştığı ancak net bir tanımın yapılamadığı bir kavramdır. Hatta sürdürülebilirlik kavramını tanımlamaya yönelik çalışmalar üzerine 2013 yılında yapılan ampirik bir çalışmada, başlığında sürdürülebilirlik ifadesinin geçtiği 253 makale incelenmiş, inceleme sonucunda bu makalelerden yüzde 91,3'ünde sürdürülebilirlik kavramının bağımsız bir kavram olarak tanımlanamadığı ancak farklı kavramlarla bir araya getirilerek tanımlanmaya çalışıldığı sonucuna varılmıştır (Salas-Zapata vd., 2016:1134).

Sürdürülebilirlik kavramının ilk kez Almanya'da Hans Carl von Carlowitz tarafından ormancılık alanında kullanıldığı düşünülmektedir. Carlowitz, 1713 yılında aşırı ağaç kesimlerini eleştirerek yaşlı ağaçların kesilmesi ile genç ağaçların dikilmesi arasında bir denge kurulması gerektiğini ifade etmiş ve ormancılığın bu sayede

sürdürülebilir olacağından bahsetmiştir (Du Pisani, 2006:86). Sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar çevre ile ilişkilendirilen bir kavram olarak bilinse de 20. yüzyılın sonlarına doğru çevre dışında sosyal ve ekonomik bir boyut kazanarak geniş bir kullanım alanı bulmuştur. “Sürdürmek”, “devam ettirmek” gibi sözlük anlamları bulunan sürdürülebilirlik kavramı Gladwin ve arkadaşlarına göre (1995:876-877) toplumun, tüm kaynaklarını ileriye düşünerek kullanması ve bu anlayışa saygıyı esas alan bir bakış açısını ifade eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilirlik hem bugün ile ilgili hem de yarın ile ilgili bir kavramdır. Çevre ile insan ilişkilerini şekillendiren aynı zamanda gelecek kuşaklar ile bugünün insanları arasında bir sorumluluk ilişkisi oluşturan sürdürülebilirlik, bugünün yaşam standartlarında bir gerileme oluşturmada gelecek nesilleri de kapsayan bir düşünce yapısı tesis ederek etkili bir çevre yönetimi, sorumlu bir toplum yapısı ve ekonomik çözümler üretmeyi amaçlamaktadır (Özmehmet, 2008:1856). Birçok farklı alan ile ilişkili olan sürdürülebilirlik kavramı temelde insanoğlunun geleceği ile ilgilenmekte ve ilişkili olduğu disiplinlerdeki hâkim kaynakların korunmasını konu almaktadır. Burada kavramın ilişkili olduğu alanları hukuk, siyaset, iktisat, işletme gibi geniş yelpazede düşünmek ve bu doğrultuda sürdürülebilirliği sadece çevre ve ekonomi ile değil hak, demokrasi, dürüstlük gibi insani ihtiyaçlar ile de ilişkilendirmek doğru olacaktır (Tıraş, 2012:59). Sürdürülebilirlik kavramı ile anlatılmak istenen gelişmenin bugün ve gelecekte de devam ettirilebilmesidir. Wiersum’a göre (1995:328) sürdürülebilirlik kavramı evrensel bir ilke olarak formüle edilse de bu kavramın tanımlanması bağlama özel olmalı ve yerel, sosyal, kültürel, siyasi ve çevreyle ilgili konularda esneklik ve saygı çerçevesinde harekete geçmeyi vurgulamalıdır. Sürdürülebilirlik basitçe sürdürülebilir, yani devam ettirilebilir bir şeyi, insanların sosyal uygulamalarına ve kurumlarına uygulandığında, belirli bir süre boyunca veya belki de belirsiz bir geleceğe kadar sürdürülebilecek düzenlemeleri ifade eder (Meadowcroft, 1997:168).

Sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili tanımlama çalışmaları incelendiğinde sürdürülebilirliğin tek başına sadece “devam ettirme” gibi bir anlama sahip olduğu ancak kavramın başka kavramlarla bir araya geldiğinde bugünü ve yarını içerisine alan, gelişmenin gelecek nesillere zarar vermeden devam edebilmesini anlatan bir yapıya büründüğü görülmektedir.

3. KALKINMA

Kalkınma kavramı da tıpkı sürdürülebilirlik kavramı gibi tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Kavramın genel olarak ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmesi kalkınmanın tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre kalkınma; “*kalkınmak işi*”, “*durumunu düzeltme*”, “*aşamalı bir biçimde gelişme*”, “*ilerleme*”, “*zenginleşme*” anlamlarına gelmektedir. Klasik kapitalist anlayış kalkınmayı zenginleşme ile ilişkilendirerek sınırsız üretim ve tüketim döngüsü içerisinde tanımlamaktadır. Bu anlayışa göre kalkınma sadece ekonomi ile ilişkili bir kavramdır ve kişi başına düşen milli gelir ile ölçülmektedir (Torunoğlu, 2004:3). Klasik anlayışın bu açıdan büyüme ile kalkınma kavramlarını aynı anlamda kullandığı söylenebilir. Aslında bu iki kavram birbirileri ile çok farklı konuları ifade etmektedir. Büyüme ekonomideki niceliksel iyileşmeler için kullanılacak bir kavramken kalkınma ekonominin dışında farklı birçok unsur ile birlikte topyekûn gelişmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Kaypak’a (2012:15) göre kalkınma, tüketim alışkanlıklarında ve dünya görüşünde değişimler de dâhil olmak üzere toplumun yapısında bir dönüşüm sağlayan büyümedir. Buna göre kalkınma; gelir düzeyinde artış, gelir dağılımında adalet, daha iyi yaşam koşulları sağlanması, kaynakların korunması ve zenginliklerin bireylerin hayatına yansımaları sürecidir.

Kalkınma, ülke genelinde üretimin ve kişi başı gelirin artırılmasının yanında ülkenin sosyokültürel ve ekonomik anlamda değişimini bir başka ifade ile ülkenin yapısal özelliklerinin pozitif yönde değişimini ifade etmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006:118). Dünya üzerindeki her ülke gelişmek ister ancak gelişmiş ülke olmak sadece ekonomik gereçlerle mümkün olamamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle aynı seviyeye gelebilmek için sadece ekonomik alanda değil, politik ve sosyal alanda da düzenlemeler yapma çabası içerisindeyler. Söz konusu bu çaba kalkınma kavramı ile ifade edilmektedir (Kaypak, 2012:22).

Görüldüğü gibi kalkınma bir ülkenin sadece ekonomik göstergelerindeki niceliksel iyileşmelerin ifadesi değildir. Klasik anlayışın aksine modern anlayış bir ülkenin gelişmesi için sadece ekonomik göstergelerinin iyileşmesini yeterli görmemekte, ekonomik göstergeler dışında sosyal ve politik göstergelerdeki iyileşmelerin de gerekli olduğunu savunmaktadır. Kalkınma bu yeni anlayışta sadece ekonomik alanda değil her alanda gelişmeyi vurgulayan bir kavram olarak görülmektedir.

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Artan dünya nüfusu, teknolojik ilerlemeler ve bu ilerlemelere bağlı olarak artan sanayileşme doğada bulunan kıt kaynakların hiç görülmedik bir hızda azalmasına sebep olmaktadır. Kapitalist anlayışın dünyada hâkim olması ile birlikte sonuçları ne olursa olsun her halükarda sermaye birikimi tercih edilmiş, bu tercih bir taraftan doğada geri dönülemez tahribatlara neden olurken diğer taraftan gelir dağılımındaki adaletsizlik en yoksul ile en zengin arasındaki uçurumu devasa bir boyuta taşımıştır. Bir taraftan çevre tahribatı, diğer taraftan sosyal eşitsizlikler ekonomik gelişmeyi temel alan anlayışın sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu sorgulama sadece çevre duyarlılığı olan topluluklar ya da sosyal eşitsizliklerden şikâyetçi olanlar tarafından değil, sermaye birikimini devam ettirmek isteyen sermaye sahipleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından da gerçekleştirilmiştir. 1960'lar ile başlayan ve 1980'lerin sonunda uluslararası bir ilgi alanı haline gelen bu sorgulama, kalkınmanın sürdürülebilirliği anlayışının yeşermesini sağlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının geniş bir kullanım alanı bulması Birleşmiş Milletler (BM) tarafından gerçekleştirilen bir dizi faaliyet sonucu mümkün olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu 1987 yılında yayımlanan "*Ortak Geleceğimiz*" başlıklı raporda sürdürülebilir kalkınma için "*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak*" tanımını yapmıştır. (WCED, 1987:15).

Sürdürülebilir kalkınma, sonraki nesillerin sorumluluğunu şu anki nesle bugünden yükleyen bir anlayışı ifade etmektedir. Bu anlayışın hayat bulabilmesi için insan ve doğa arasındaki ilişkide pozitif yönlü bir dengenin sağlanması, doğal kaynakların idareli kullanılması, kalkınma programı yapılırken hem bugünün hem de geleceğin bir arada düşünülmesi gerekmektedir (Alagöz, 2004:19). Freman ve Soete sürdürülebilir kalkınmayı "*doğal kaynakları, yenilenemeyecek hale getirmeden ve çevreyi geriye dönüşü olmayacak şekilde tahrip etmeden, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını gelecek kuşaklara nakleden bir iktisadi sistem*" olarak tanımlamışlardır (Tıraş, 2012:60).

Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın devamlılığını sağlamayı ifade etmektedir. Buna göre kalkınma anlık ya da kısa süreli değil süreklilik taşımalı, sürdürülebilir olmalıdır (Kaypak, 2012:22). Ancak bu sürdürülebilirlik kaynakların yalnızca akılcı yöntemler kullanılarak yönetilmesi ile sağlanabilir. İnsan sağlığı ve doğal dengeye zarar vermeden iktisadi kalkınmayı sağlayacak akılcı yöntemler kullanmak ve bu sayede gelecek nesiller için yaşanabilir doğal ve sosyal bir çevre bırakmak sürdürülebilir kalkınmanın kendisidir (Tıraş, 2012:60).

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan kavramsal tanımlama çalışmalarına Daly (2006) farklı bir boyut getirmektedir. Sürdürülebilir kalkınmada sürdürülmesi gerekenin ne olduğu sorusundan hareketle kavramı tanımlamaya çalışan Daly'e (2006) göre bu sorunun iki temel cevabı vardır. Bu cevaplardan ilki faydadır. Gelecek nesillerin faydası (kişi başına düşen fayda) azalmamalı, gelecek nesiller fayda ve mutluluk açısından en az bugünün nesli kadar iyi durumda olmalıdır. İkinci cevap ise fiziksel verimin devam etmesi gerekliliğidir. Diğer bir deyiş ile doğal kaynakların fiziksel akışının devam etmesi gerekmektedir (Daly, 2006:39). Bir kalkınma stratejisinin, sosyoekonomik gelişmeler ve çevre arasında iyi bir ilişki oluşturmadan uygulanması halinde bugünün ihtiyaçları karşılanabilir ancak gelecek için aynı şeyi söylemek mümkün olmayacaktır. Çünkü böyle bir stratejinin getireceği büyümenin doğaya ne kadar zarar vereceğinin bilinmesi mümkün değildir. Ekonomik ve sosyal yapı ile doğanın etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, gelecek nesillerin de en az bugünküler gibi kalkınmanın sağladığı fırsatlardan eşit bir şekilde faydalanması sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini oluşturmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022).

Sürdürülebilir kalkınma insan ile doğa ve insan ile insan arasında etkili bir uyum sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleşebilmesi için diğer bir deyişle sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için şu hususların varlığı gereklidir (Bilgili, 2017:562);

- İyi ve etkili bir siyasal sistem,
- Sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek bir ekonomik sistem,
- Kalkınma sorunlarına karşı çözüm odaklı yaklaşan bir sosyal sistem,
- Doğaya saygı gösteren bir üretim sistemi,
- Sürekli yeni çözümler üretebilecek bir teknolojik sistem,
- Etkili bir uluslararası sistem,
- Esnek bir yapı arz eden ve sürekli kendini geliştiren, düzelten bir yönetim sistemi.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere sürdürülebilir kalkınma; bugünü ve geleceği içine alan, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da düşünme sorumluluğunu bugünkü nesle yükleyen, doğaya, insana ve gelecek nesillere saygıyı temel alan bir anlayışı ifade etmektedir.

4.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sürdürülebilir kalkınma, klasik iktisat anlayışındaki gibi sadece ekonomik büyümeyi esas alan bir anlayış değildir. Bu kalkınma modelinde ekonomik gelişmenin yanında bireylerin sosyal yönden kazanımlar elde etmesi ve gelişmesi, doğanın ve doğal kaynakların korunması da gereklidir. Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir kalkınmanın temelde ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluştuğu söylenebilir.

Kalkınma kavramı doğası gereği ekonomi ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple kalkınmanın sürdürülebilmesi için ekonomik boyut önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu, ekonomik büyümenin devam etmesi için gereken enstrümanların tükenmesini engelleyerek bu enstrümanların (çoğunlukla doğal kaynaklar) gelecek zamanda da üretilebilmesi, kullanılabilmesi ile ilgilidir. Bunun dışında ekonomik büyüme için lokomotif olan üretimin devam ettirilmesi, ekonomik bozulmaya sebebiyet verecek kontrolsüz borçlanmanın önlenmesi, tarım ve sanayi gibi üretim alanlarının gelecekte olumsuz etkilenmemesi sürdürülebilir kalkınma için önemli unsurlardır (Şahin ve Kutlu, 2014:56).

Ekonomik kalkınma kıt kaynakların etkili ve verimli kullanılması ile mümkündür. Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir bir kalkınma için ekosistemlerin dengeli olması gereklidir. İçinde bulunduğumuz ekosistem zengin bir biyoçeşitliliğe sahiptir. Sürdürülebilirlik için bu biyoçeşitliliğin korunması önemlidir. Bu hem bugünün kalkınması için geçerlidir hem de sürdürülebilir kalkınmanın gelecek nesilleri de düşünen felsefesi gereği gelecek nesillere de en az bugünkü kadar bir çeşitlilik bırakmak için gereklidir (Gürlük, 2010:87).

Sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer boyutu sosyal boyuttur. Bu boyut toplumsal yaşamın ve bireyin yaşam standartlarının üst düzeye çıkarılması ile ilgilidir. Modern anlayış artık ekonomik büyümenin salt ekonomik unsurlar ile gerçekleşmeyeceğini sürdürülebilir bir kalkınma için toplumsal gelişmelerin de önemli olduğunu savunmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik, bireyin sağlık, eğitim, barınma, hak ve özgürlükler, eşitlik gibi gereksinimlerinin karşılanması ve bu durumun gelecekte de devam ettirilmesi anlamına gelmektedir (Akgül, 2010:157).

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları arasında tanımlanması en zor olanı sosyal sürdürülebilirliktir. Çünkü ülkeden ülkeye değişen ekonomik, sosyal ve kültürel koşullar tek tip bir sosyal sürdürülebilirlik tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak genel anlamı ile toplumsal değerlerin ve sosyal ilişki ve sosyal kurumların devam ettirilmesi şeklinde bir tanımlama yapmak mümkündür. Toplumun uyumunun ve ortak hedefler doğrultusunda çalışma yeteneğinin sürdürülmesi, sağlık ve esenlik düzeyinin artırılması, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması, eğitim ve benzeri bireysel ihtiyaçların karşılanması da sosyal sürdürülebilirlik olarak ifade edilebilir (Moldan vd., 2012:5).

4.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca insanoğlunun gelişimine paralel olarak insan ile doğa arasındaki ilişki bozulmuştur. Antik medeniyetler (Roma, Yunan, Mısır) toprağın veriminin azalması, susuzluk, çölleşme sorunları yaşamış, Platon gibi filozoflar daha milattan önce madenciliğin, ağaç kesmenin, çiftçiliğin doğanın tahrip edilmesine sebep olduğunu ifade etmişlerdir. 16. yüzyılda madenciliğin doğal yaşama zarar vermesi, 18. yüzyılda deniz ticaretinin ve dolayısıyla gemi imalatının artması sebebiyle kontrolsüz ağaç kesimi ve bu sayılanlara benzer faaliyetler sürdürülebilirlik endişelerinin dillendirilmeye başlamasına neden olmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı da ilk defa ormancılık sektöründe kontrolsüz ağaç kesimi ve kesilen ağaçların yerine yenilerinin dikilmemesi üzerine kullanılmıştır (Bilgili, 2017:260). 18. yüzyıl ayrıca nüfus artışının da sürdürülebilirliği olumsuz etkilediği söylemlerinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Maltus bu dönemde nüfus artış oranı ile doğal kaynakların sürdürülebilirliği arasında bir ilişki kurmuş ve nüfusun geometrik olarak arttığını ancak doğal kaynakların aritmetik olarak arttığını ifade ederek bu durumun doğal kaynakların sürdürülebilirliğini imkânsız kıldığından bahsetmiştir (Sabbağ, 2020:43).

18. yüzyıl Sanayi Devrimi ile üretim hiç olmadığı kadar artmış bu durum da doğal olarak çevre üzerinde ciddi olumsuzlukları tetiklemiştir. Ancak bu dönemde hâkim klasik iktisat anlayışı doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesini yaymış ve dünya artan çevre sorunlarına ilgisiz kalmıştır (Kaypak, 2012:22). 20. yüzyıl insanlık

tarihinin gördüğü en kanlı savaşlardan birine II. Dünya Savaşına sahne olmuştur. Bu savaş dünya genelinde ciddi yıkımlara sebep olmuş ayrıca dünya ekonomisi derinden sarsılmıştır. Savaş sonrası süreçte başlayan yeniden toparlanma çalışmaları ile birlikte kontrolsüz nüfus artışı ve endüstriyel gelişmeler tüketimi önceleyen ve doğayı önemsemeyen bir anlayışı hâkim kılmıştır. Bu durum 1960'lı yıllarda doğanın, kalkınma ve çevre arasındaki sıkı ilişkinin göz ardı edilmesi sebebiyle tahrip edildiğinin ve ortaya çıkan çevre felaketlerinin ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilediğinin fark edilmesi ile değişime uğramıştır (Ozmehmet, 2008:2).

1970'li yılların başlarında Roma Kulübü tarafından "*Büyümenin Sınırları*" başlıklı bir rapor yayımlanmıştır. Raporda ekonomik kalkınmanın doğaya zarar verdiği ve ekonomi ile çevre arasında bağımlı bir ilişki bulunduğu ifade edilmiştir. Bu raporun ardından Stockholm'de Birleşmiş Milletler tarafından bir konferans düzenlenmiştir. "*Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı*" adı altında düzenlenen bu konferans ile "*Birleşmiş Milletler Çevre Programı*" kurularak sürdürülebilir kalkınmanın temelleri atılmıştır. Konferans sonunda yayımlanan bildiri de çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çekilerek ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile ilişkisinden bahsedilmiştir (Bozdoğan, 2010:1015-1016).

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili en önemli uluslararası etkinlik yine Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilmiştir. BM tarafından kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987 yılında yayınladıkları "*Ortak Geleceğimiz*" başlıklı raporunda sürdürülebilir kalkınmayı ilk kez tanımlayarak dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Brundtland Raporu olarak da bilinen raporda sürdürülebilir kalkınma "*bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*" olarak tanımlanmıştır. (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022; Saraç ve Alptekin, 2017:21).

Ekonomik büyüme ile doğanın korunması arasındaki ters orantının uluslararası platformlarda dillendirilmesi, sürdürülebilir bir kalkınmanın nasıl olabileceği ile ilgili çalışmaları hızlandırmıştır. Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 1992 yılında düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansına 178 ülke temsilcisi katılmış konferans sonunda yayımlanan "*Gündem 21*" raporu ile sürdürülebilir kalkınmanın kapsamı genişlemiştir. Ayrıca bu konferansta BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi de imzaya açılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma için, tarım ve kırsal alanların, dağ ve ormanların geliştirilmesinin, sürdürülebilir kalkınma ile ulaşım, kentleşme, yönetim gibi kavramlar arasında ilişki kurulmasının önemine dikkat çekilmiştir (Bozdoğan, 2010:1019). 1992 yılında gerçekleştirilen Rio konferansının devamında 1997 yılında Rio+5, 2012 yılında Rio+20 konferansları düzenlenmiştir. Rio+20 zirvesinde sürdürülebilir kalkınma için yol haritası belirlenmiştir. 2000 yılında BM Bin Yıl Zirvesi düzenlenerek 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen "*Binyıl Bildirisi*" kabul edilmiştir. "*Binyıl Kalkınma Hedefleri*" sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin devletlerin politika ve programları ile uyumlu hale getirilmesi, çevre ile ilgili kayıpların tersine çevrilmesi, biyoçeşitliliğin korunması, sağlıklı içme suyuna erişimin artırılması konularını içermesi bakımından önemlidir. 2015 yılında New York'ta düzenlenen zirvede "*Binyıl Kalkınma Hedefleri*"nin devamı niteliğinde, 17 hedef ve 169 alt hedef belirlenmiş ve "*Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)*" kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

5. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI (KÜRESEL AMAÇLAR)

1960'lara kadar yerel ölçekte görülen çevre sorunlarının artarak küresel bir sorun haline gelmesi sonrası başlayan sürdürülebilir kalkınma girişimleri 1970'lerde uluslararası bir boyut kazanmış ve günümüzde çok daha somut bir hal almıştır. Tarihsel gelişimi içerisinde sürdürülebilir kalkınmayı esas alan uluslararası çalışmalar incelendiğinde somut hedeflerin belirlenmesi ve 189 devlet tarafından kabul edilmesi açısından "*Binyıl Kalkınma Hedefleri*" önemli bir dönüm noktasıdır. 2000 yılında 189 devlet temsilcisinin onayladığı "*Binyıl Bildirisi*" özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı, ortak sorumluluk, barış, silahsızlanma, yoksullukla mücadele gibi konularda uluslararası çalışmaların hayata geçirilmesi açısından bir milat olarak kabul edilmektedir (Akyıldız, 2011:47-49).

2015 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesi amacıyla BM tarafından "*Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*" düzenlenmiş, bu zirvede hedeflerin henüz istenen düzeyde gerçekleşmediği ifade edilerek mevcut sorunların çözümü için daha kapsayıcı hedeflerin belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla 193 ülkenin imzası ile 17 temel amaç ve 169 hedeften oluşan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kabul edilmiştir. Küresel Amaçlar olarak da ifade edilen SKA, "*2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve 2030 yılına kadar tüm insanların barış ve refah içinde yaşamalarını sağlamak için evrensel bir eylem çağrısı*" olarak kabul edilmiştir (UNDP, 2022a). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları belirlenirken sürdürülebilir kalkınmanın daha önce bahsettiğimiz çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları bir arada düşünülmüştür. SKA'nın kalkınmada sürdürülebilirliği temel

aldığı, toplumsal, çevresel ve ekonomik endişelerin herkesin ortak sorunu olduğu gerçeğinden yola çıkarak belirlendiği söylenebilir (Peşkirioğlu, 2016:7-8).

BM'nin belirlediği amaçların birçoğu kendi içinde tartışılır olsa da genel hatlarıyla dünyanın birçok yerinde yaşanan sorunlara işaret ettiği gözlemlenmektedir. Her ne kadar ifade edilen ve mücadele edilmesi gerektiği söylenen amaçlar için uluslararası kuruluşların, devletlerin veya özel sektör temsilcilerinin başarılı bir sonuca vardıkları ve sorunu ortadan kaldırmayı başardık diyebileceği bir durum yaşanmasa da konuyu hedef göstermek ve dünya kamuoyunda tartışılır hale getirmek bile başarı sayılabilmektedir. Özellikle eşitsizlikler, açlık, yoksulluk, sağlıklı yaşam, eğitim, enerji, iklim, sanayi, ekonomik büyüme, barış, adalet gibi hayati konulara değinen BM raporu devletlerin birlikte işbirliği yapmaları hususuna da dikkat çekmektedir.

5.1. Dünyada ve Türkiye'de Durum

2015 yılında kabul edilen ve 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken 17 hedef için bir yol haritası niteliğinde olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilgili ilerlemeler her yıl UNDP tarafından raporlanmaktadır. Hedeflerin belirlenmesi elbette önemli bir adımdır ancak bu hedeflerin ne derece gerçekleştirildiğinin de takip edilmesi gerekmektedir. Her yıl yayınlanan SKA Endeks ve Gösterge Tabloları incelendiğinde kabul edildiği 2015 yılından bu güne sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilme oranlarında ilk kez 2020 yılında bir gerileme yaşandığı görülmektedir. Bu gerilemede esas sebebin COVID-19 salgını olduğu söylenebilir. COVID-19 salgını sadece bir sağlık krizine sebep olmamış aynı zamanda dünya genelinde ekonomik bir krize de sebep olmuştur. Bu kriz doğal olarak sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerini de sekteye uğratmıştır (UN SDSN, 2022).

Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, SKA'ya uymayı taahhüt eden ülkelerin ilerleme durumlarını, eksiklikleri ve aksaklıkları raporlayarak sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerinin iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. 2021 yılında yayınlanan rapor incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi noktasında en yüksek performansı sergileyen ülkelerin İskandinav Ülkeleri olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin listenin üst sıralarında olması, onları geliştirmekte olan ülkelerin takip etmesi ülkelerin ekonomik yapıları düşünüldüğünde beklenen bir durumdur. 165 ülkenin performanslarının gösterildiği son raporda Türkiye 70. sırada yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda bazı ülkelerin hedefleri gerçekleştirme skorları görülmektedir (Sachs vd., 2021).

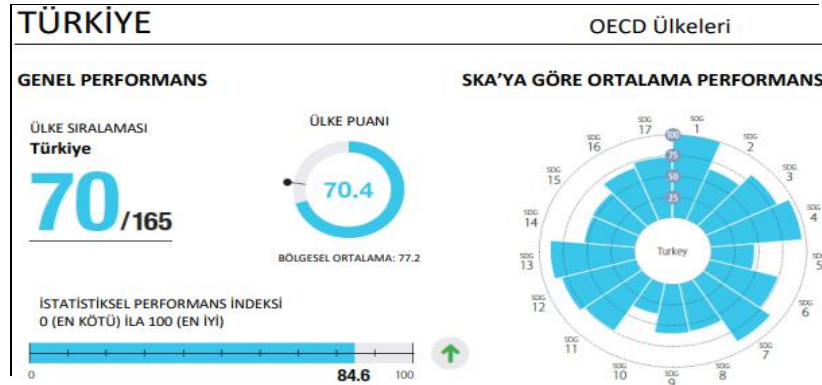
Tablo 1. Ülkelerin Hedef Gerçekleştirme Skorları Sıralaması

Rank	Country	Score
1	Finland	85.9
2	Sweden	85.6
3	Denmark	84.9
4	Germany	82.5
5	Belgium	82.2
6	Austria	82.1
7	Norway	82.0
8	France	81.7
9	Slovenia	81.6
10	Estonia	81.6
17	United Kingdom	80.0
18	Japan	79.8
21	Canada	79.2
32	United States	76.0
46	Russian Federation	73.8
57	China	72.1
61	Brazil	71.3
70	Turkey	70.4
164	South Sudan	38.9
165	Central African Republic	38.3

Raporda her ne kadar ilk sıralarda İskandinav ülkeleri olsa da son yapılan değerlendirmeler ışığında söz konusu ülkelerin dahi 2030 yılına kadar tüm hedefleri tamamen gerçekleştiremeyeceği öngörülmektedir. Raporda 2015 verileri ile karşılaştırıldığında Bangladeş, Fildişi Sahilleri ve Afganistan'ın en fazla ilerlemeyi gösterdiği görülürken Venezuela, Tuvalu ve Brezilya'nın en fazla gerileyen ülkeler olduğu görülmektedir (UN SDSN, 2022).

2021 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu'nda Türkiye'nin bir önceki yola göre performansını arttırdığı, hedeflerin bazılarında kayda değer ilerlemeler gerçekleştirdiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin 1 (yoksulluğa son), 4 (nitelikli eğitim), 7 (erişilebilir ve temiz enerji) ve 13. (iklim eylemi) hedefler ile ilgili ilerlemeleri dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Türkiye Ülke Profili

Kaynak: Sachs vd., 2021:450.

Hedefler bazında performans değerlendirme ve trendler incelendiğinde Türkiye'nin eşitsizliklerin azaltılması hedefinde gerileme olduğu, iklim eylemi, suda ve karada yaşam, barış, adalet ve güçlü kurumlar gibi başlıklarda bir önceki döneme göre duraklama olduğu dikkat çekmektedir.

5.2. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Yönelik Eleştiriler

2015 yılında BM Genel Kurulunda 193 ülkenin imzası ile kabul edilen ve 2016 yılı başında yürürlüğe giren Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, küresel bir sürdürülebilir kalkınma inşa etmeyi temel amaç edinerek bu temel amaç çerçevesinde tüm insanlığın barış içerisinde yaşamasını temin ederek aynı zamanda refahını arttırmayı, dünyadaki her kesim için yoksulluğa son vermeyi ve tükenmeye yüz tutmuş gezinimizi korumayı hedeflemektedir. Bu amaçla 17 hedef belirlenmiş ve bu hedeflere 2030 yılına kadar ulaşılması kararlaştırılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın küresel ölçekte sağlanabilmesi için bir yol haritası niteliğinde olan bu amaçların belirlenmesi birçok açıdan olumlu bir gelişmedir. SKA'lar en başta birçok ülke tarafından imza altına alınması açısından önemlidir. Bu sürdürülebilir kalkınma için küresel bir işbirliğinin sağlandığının göstergesidir. Ayrıca belirlenen 17 hedef sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarını kapsayan bir rehber niteliğindedir. Uygulamayı taahhüt eden üye ülkeler için sağlam bir politika çerçevesi sunan SKA'nın kabul edildiği yıldan bu yana birçok alanda olumlu gelişmeler yarattığı görülmektedir.

SKA'nın olumlu taraflarının yanında eleştiriye açık birçok noktası da bulunmaktadır. Bu konudaki eleştiriler incelendiğinde eleştirilerin büyük bir bölümünün bu amaçların gerçekleştirilebilir olmaktan uzak ve ölçülemez oldukları ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu eleştirileri yapanlar için SKA'lar net bir öncelik ortaya koyamadığı gibi hedeflere nasıl ulaşılabileceğine dair herhangi bir teori de sunmayan bir listedir. Bu listede "yoksulluğun tüm biçimleri ve boyutları ile sona erdirilmesi", "evrensel sağlık sigortası", kadınlar ve kız çocuklarına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması gibi ulaşılamaz ve ölçülemez hedeflerin nasıl gerçekleştirilebileceği ile ilgili belirsizlikler bulunmaktadır (Swain ve Yang-Wallentin, 2019:96-97). Hedefler ölçülebilir dahi olsa ülkelerin hedefleri gerçekleştirme düzeylerini belirleyebilecek sağlıklı bir veri akışı bulunmamaktadır. Genel olarak ekonomi ile ilgili göstergelere ilişkin veriler birçok ülkede kolay bulunurken, çevresel ve sosyal göstergelere ilişkin veriler genelde eksik ve kalitesizdir (Swain, 2017:351). Tulder ve arkadaşlarına göre (2021:3) SKA içerisinde bulunan 231 göstergeden 72'si ile ilgili ülkeler tarafından veri derlenmemektedir. 62 gösterge ile ilgili ise ülkelerin veri toplama noktasında bir metodolojisi ya da standardı bulunmamaktadır.

SKA için bir başka eleştiri hedeflerin çok kapsamlı olmasıdır. Bu durum da hükümetlerin hedefleri gerçekleştirmek için yeterli tahsisatta bulunamamasına neden olmaktadır. Yetersiz maddi kaynaklar sebebiyle hükümetler önemli konuları ele almaktansa başarılı görünebilmek için daha kolay gerçekleştirilebilir hedeflere

odaklanmaktadır (Carant, 2016:18). Aslında bütçe konusu başlı başına bir sorundur. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nda yer alan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi büyük oranda parasal kaynaklarla ilişkilidir. 2021 yılı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilgili ilerleme raporları incelendiğinde henüz bir çok ülkenin bütçelerinde SKA'dan hiç bahsetmediği ya da sadece genel hatları ile bahsettiği görülmektedir. Bu durum da hala bazı ülkelerin SKA için kaynak aktarmakta isteksiz olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ciddi bir kaynak ihtiyacının olduğu açıktır. Kaynak aktarımının yetersiz olması SKA politikalarına yeterli önemin verilmediğini göstermektedir. Bu konuda yapılan bir araştırma, araştırmaya dâhil olan 48 ülkeden sadece 20'sinin bütçelerinde SKA'dan bahsettiğini göstermektedir. Bunun yanında son yayınlanan raporda Rusya ve ABD gibi ülkelerin hala kapsamlı bir SKA strateji oluşturmadığı da dikkat çekmektedir (Sachs vd., 2021:41-43).

SKA ile ilgili önemli bir eleştiri de hedeflerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ortak olması ile ilgilidir. SKA hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik uygulanan politikalar incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere ayrıştığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik ve sosyal faktörleri önceleyen politikalar geliştirirken gelişmiş ülkeler daha çok sosyal ve çevresel faktörlere odaklanmaktadır (Swain ve Yang-Wallentin, 2019:96).

SKA'da yer alan bazı hedeflerin gerçekleştirilmesi düşünüldüğü gibi faydalı olmayabilir. Copenhagen Consensus Centre'nın öncülüğünü yaptığı bir araştırmada hedeflerin fayda-maliyet analizi yapılmış ve bazı hedeflere ulaşmak için gösterilecek çabanın ve harcanacak kaynağın hedefin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkacak faydaya kıyasla çok daha fazla olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan SKA hedeflerinin gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engellerden biri maddi kaynaktır. SKA'yı eleştirenlerin bir kısmı için bu hedefler finansal olarak sürdürülemezdir. Hedeflerin gerçekleştirilmesi için 2030 yılına kadar ihtiyaç duyulan maddi kaynağın 2-3 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir. Bu rakam dünya GSYİH'sının yüzde 4'üne, yıllık küresel tasarrufun yüzde 15'ine denk gelmektedir. Bu maddi kaynağın sağlanması oldukça güç görünmektedir (Swain, 2017:343).

SKA ile ilgili bir diğer eleştiri konusu, söz konusu belgenin herhangi bir yaptırımının olmamasıdır. Her ne kadar birçok ülke hedefleri uygulamayı taahhüt etse de bu hedeflerin uygulanmaması halinde bir yaptırım söz konusu değildir. SKA'nın gönüllü hedefler olarak tasarlanmaları sebebiyle herhangi bir yaptırım ya da yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Diğer taraftan söz konusu amaçların gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmesinde birçok paydaşın katkısı gereklidir. SKA'nın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için sadece politika yapıcılara değil sivil toplum örgütlerine, özel sektöre ve çok uluslu işletmelere de büyük iş düşmektedir. Her şeyden önce bu sayılan paydaşların ortaklaşa çalışması önemlidir. Ancak araştırmalar özel sektör ve çok uluslu işletmelerin hedefleri teşvik etmek bir yana hedefleri benimsemede dahi oldukça yavaş olduğunu göstermektedir (Tulder vd., 2021:2-3).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na marjinal grupların da eleştirileri bulunmaktadır. Carant'a göre (2016:19) hem "*Binyıl Kalkınma Hedefleri*" hem de devamı niteliğindeki Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları BM'nin marjinal sesleri bir araya getirme amacıyla tasarladığı yöntemlerdir. Bu yöntemler klasik ekonomik paradigmalar (keynesçi veya neoliberal) karşısında eleştirel bir tutum sergileyen grupların paradigmalarını yumuşatmayı amaçlamaktadır. Arka planda söz konusu hedeflerin güç çıkarlarının kendi konumlarını, kendi tercih ettikleri ekonomik tarzları ortaya koyabileceği, sürdürebileceği ve savunabileceği fırsatçı bir araç olarak hizmet ettiği sürece yoksulluğun ortadan kaldırılması tamamen hayaldir. Bu konuda bir eleştiri de çevrecilerden gelmektedir. Kopynina'ya (2020:5) göre yoksulluğu ve açlığı azaltmak değer verilmesi gereken hedeflerdir. Ancak bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için teknolojik araçlar ve ekonomik yolların gerekliliği biyoçeşitliliği olumsuz etkileyecektir. SKA insan merkezlidir. Bu sebeple insan olmayanların ihtiyaçlarını, ekolojik adaleti ve biyosferik eşitlikçiliği göz ardı etmektedir. Ayrıca her ne kadar bu amaçlar değerli olsa da temelde tüketicilerin küresel ölçekte yaygınlaştırılması amacıyla kullanılan bir kılıftır. Sürdürülebilir kalkınma çelişkili bir kavramdır. Çünkü sonu olan bir gezegende sonsuz bir ekonomik büyümeyi, sosyal adaleti ve çevreyi korumayı bir arada sağlamak bir yanılsamadır.

SKA 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi amaçlanan hedeflerden oluşmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi halinde yeni hedeflerin ve yeni bir politika belgesinin hazırlanacağı şüphesizdir. Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın uzun süreli bir iş olduğunu göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın uzun süreli olması beklenmedik krizlerin etkilerine maruz kalınmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim 2019 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi sürdürülebilir kalkınmayı küresel anlamda olumsuz etkileyen beklenmedik bir krizdir. COVID-19 pandemisi bir sağlık krizi olmanın yanında küresel bir ekonomik krizin de tetikleyicisi olmuştur. Bu kriz anında ülkelerin ilk vazgeçtiği konu sürdürülebilir kalkınma politikaları olmuştur. SKA ilerleme raporları 2015 yılından bugüne kadar sadece pandemi döneminde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilme

düzeylerinde bir gerileme olduğunu göstermektedir. Ayrıca Şubat 2021 yılında yapılan bir araştırmada COVID-19 salgını ile ilgili ulusal kurtarma planı bulunan 35 ülkeden sadece 14'ü planlarında SKA'dan bahsetmiştir. Araştırma bu ülkelerin planlarında SKA'dan sadece genel anlatıda yer verdiğini de ortaya koymuştur (Sachs vd., 2021:44). Bu durum özellikle iki konuyu önemli kılmaktadır. Bunlardan ilki uzun vadeli planlar yaparken beklenmedik krizlerin olabileceğinin göz ardı edildiği ikincisi ise sürdürülebilir kalkınma politikalarının kriz anlarında ilk askıya alınacak politikalar olduğudur.

Son olarak SKA hedeflerine ulaşmada toplumsal davranış değişikliği ve hedeflerin toplumsal meşruiyeti oldukça önemlidir. Ancak hedefler incelendiğinde özellikle hedeflerin toplum tarafından benimsenmesi ve nihayetinde davranış değişikliğinin sağlanmasına yönelik politikalar yönünden eksik olduğu dikkat çekmektedir.

6. SONUÇ

Yakın tarihe kadar kalkınmanın tek boyutlu bir kavram olarak tanımlanması, sadece ekonomik büyümenin gelişme olarak kabul edilmesi, kalkınma için kişi başına düşen gelirin bir ölçüt olarak kabul edilmesi bugün bir yanlışlık olarak ifade edilmektedir. Çünkü sadece ekonomik ölçütlerin gelişme olarak tanımlanmasının, dünyadaki açlık sorununa, işsizlik sorununa çare olamadığı birçok çalışma ile ortaya konulmuştur. Bunların dışında ekonomik göstergelerdeki iyileşmelerin insana yaraşır bir hayat sunmadığı, eşitlik, adalet gibi talepleri karşılayamadığı, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılamadığı da uluslararası platformlarda sıklıkla dile getirilmektedir.

Kalkınmanın sürdürülebilir olması gerektiği fikri bugün dünyanın tamamına yakını tarafından benimsenmiştir. Bu konudaki uluslararası anlaşmaların, bildirimlerin çok sayıda ülke tarafından imza altına alınması bunun en açık göstergesidir. “*Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak*” olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma anlayışı klasik iktisat teorisinin aksine kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ele alınması halinde küresel olarak refahın sağlanacağını savunmaktadır. Bu kapsamda birçok uluslararası faaliyet gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetlerden biri olan “*2030 Küresel Kalkınma Amaçları*” sürdürülebilir kalkınmanın küresel anlamda hayata geçirilebilmesi için gerçekleştirilen en kapsamlı çalışmadır. Söz konusu hedefler; dünyada yoksulluğu, açlığı, işsizliği, eşitsizliği, şiddeti azaltmak, dünyadaki her bireye sürdürülebilir kentlerde yaşama, kaliteli hizmet alma, insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşama ve doğaya saygı duyarak onu koruma misyonları üzerine inşa edilmiştir.

Küresel bir sürdürülebilir kalkınma amacıyla yapılan uluslararası anlaşmalar ve çalışmalarla olumlu sonuçlar alındığı görülmektedir ancak COVID-19 gibi beklenmedik küresel felaketlerin bu çalışmaları olumsuz etkilediği ve dünyanın bu tip felaketler karşısında hazırlıksız olduğu da bir gerçektir. COVID-19 ve benzeri olası felaketlerin sürdürülebilir kalkınmayı sekteye uğratmaması için hedeflerin revize edilmesi ve hatta sadece bu tip beklenmedik durumlar için ulusların hazırlıklı olmaları ile ilgili yeni hedefler belirlenmesi oldukça önemlidir. Diğer taraftan her ne kadar 2030 hedefleri dünya genelinde sorunların çözümüne katkı sağlasa da bu katkıyı arttıracak bazı temel noktaların ihmal edildiği görülmektedir. Bu noktalardan en önemlisi toplumsal fikir birliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların eksikliğidir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada en önemli adımlardan biri olan sürdürülebilirlik konusunda toplumda genel bir fikir birliği sağlamaya yönelik çalışmaların eksik kaldığı görülmektedir.

Küresel bir sürdürülebilir kalkınma için SKA'nın önemli bir politika çerçevesi olduğu açıktır ancak bu politika belgesine çok ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Eleştiriler incelendiğinde birçok yönde eleştirilerin haklılık payı olduğu görülmektedir. Özellikle ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarının göz ardı edilmesi, hedeflerin finansal olarak sürdürülebilir görünmemesi, belirlenen hedeflerin kapsamının geniş olması sebebiyle gelişmekte olan ülkelerin bu hedefleri gerçekleştirme noktasında kaynak yetersizliği ile mücadele edecek olması, kimi hedeflerin ölçülebilir standartta olmaması yönündeki eleştirilerin dikkate alınması SKA'nın başarısı için gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, Urungu (2010), "*Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı*", **Antropoloji Dergisi**, S.24, ss.133-164.
- AKYILDIZ, Fulya (2011), "*Binyıl Kalkınma Hedefleri, İnsan Hakları ve Demokrasi*", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2(14), ss.39-60.
- ALAGÖZ, Mehmet (2004), "*Sürdürülebilir Kalkınmanın Paradigması*", **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.4(8), ss.1-23.
- BAŞPINAR, Anıl ve ÖZVARIŞ, Şevkat Bahar (2021), "*Covid-19'un Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Üzerine Etkileri*", **Sağlık ve Toplum Dergisi**, S.31(2), ss.3-13.
- BİLGİLİ, Muhammed Yunus (2017), "*Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma*", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.10(49), ss.559-569.
- BM TÜRKİYE (2022), "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*", **BM Türkiye Kurumsal Web Sayfası**, 25 Mayıs 2022, <https://turkey.un.org/tr/sdgs/10> (Erşim Tarihi: 03.08.2022).
- BOZLOĞAN, Recep (2010), "*Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı*", **Journal of Social Policy Conferences**, S.50, ss.1011-1028.
- CARANT, Jane Briant (2016), "*Unheard Voices: A Critical Discourse Analysis of the Millennium Development Goals Evolution into the Sustainable Development Goals*", **Third World Quarterly**, S.38(1), ss.16-41.
- DALY, Herman E. (2006), "*Sustainable Development: Definitions, Principles, Policies*", **The Future of Sustainability** (Ed. Marco Keiner), Springer Publisher, Dordrecht, ss.39-53.
- DU PISANI, Jacobus A. (2006), "*Sustainable Development – Historical Roots of the Concept*", **Environmental Sciences**, S.3(2), ss.83–96.
- GLADWIN, Thomas N., KENNELLY, James J. ve KRAUSE, Tara-Shelomith (1995), "*Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research*", **Academy of Theory and Research**, S.3(3), ss.874-907.
- GÜRLÜK, Serkan (2010), "*Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?*", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.5(2), ss.85-99.
- KAYPAK, Şafak (2012), "*Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma*", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.14(22), ss.11-29.
- KOPNINA, Helen (2020), "*Education for Sustainable Development Goals (ESDG): What is Wrong with ESGDs, and What Can We Do Better?*", **Education Sciences**, S.10(10), ss.261(2-14).
- MEADOWCROFT, James (1997), "*Planning, Democracy and the Challenge of Sustainable Development*", **International Political Science Review**, S.18(2), ss.167-189.
- MOLDAN, Bedrich, JANOUSKOVÁ, Svatava ve Hák, Tomas (2012), "*How to Understand and Measure Environmental Sustainability: Indicators and Targets*", **Ecological Indicators**, S.17, ss.4–13.
- ÖZMEHMET, Ecehan (2008), "*Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, S.3(12), ss.1853-1876.
- PEŞKİRCİOĞLU, Nurettin (2016), "*2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru*", **Anahtar Dergisi**, S.28(335), ss.4-9.
- SACHS, Jeffrey D., KROLL, Christian, LAFORTUNE, Guillaume, FULLER, Grayson ve WOELM, Finn (2021), **Sustainable Development Report 2021**, Cambridge Press, Cambridge.
- SALAS-ZAPATA, Walter Alfredo, RI'OS-OSORIO, Leonardo Alberto ve CARDONA-ARIAS, Jaiberth Antonio (2016), "*Methodological Characteristics of Sustainability Science: A Systematic Review*", **Environ Dev Sustain**, S.19, ss.1127–1140.
- SARAÇ, Bilal ve ALPTEKİN, Nesrin (2017), "*Türkiye'de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Değerlendirilmesi*", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, S.13(1), ss.19-49.

- SABBAĞ, Jale (2020), "*Thomas R. Malthus'un ve Karl Marx'ın Yoksulluk ve Nüfus Kavramlaştırması*", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, S.12(1), ss.37-51.
- STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2022, 05 25), "*Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Temel Bilgiler*", **T.C. Kalkınma Bakanlığı Sürdürülebilir Kalkınma Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.surdurulebilir-kalkinma.gov.tr/temel-tanimlar/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- SWAIN, Rajula Bali (2017), "*A Critical Analysis of the Sustainable Development Goals*", **Handbook of Sustainability Science and Research** (Ed. Walter Leal Filho), Springer Publisher, New York, ss.341-355.
- SWAIN, Rajula Bali ve YANG-WALLENTIN, Fan (2019), "*Achieving Sustainable Development Goals: Predicaments and Strategies*", **International Journal of Sustainable Development & World Ecology**, S.20, ss.96-106.
- ŞAHİN, İsmail ve KUTLU, Salih Ziya (2014), "*Cittaslow: Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme*", **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, S.2(1), ss.55-63.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI STRAJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2019), **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Yayını, Ankara.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2022), "*Sürdürülebilir Kalkınma*", **T.C. Dışişleri Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası**, 25 Mayıs 2022, <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- TIRAŞ, H. Hayrettin (2012), "*Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme*", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.2(2), ss.57-73.
- TOLUNAY, Ahmet ve AKYOL, Ayhan (2006), "*Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar*", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, S.1(2), ss.116-127.
- TORUNOĞLU, Ethem (2004), "*TÜBİTAK Vizyon 2023 Panel İçin Notlar: Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar*", **TÜBİTAK Kurumsal Web Sayfası**, 10 Mayıs 2022, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- TULDER, Rob Van, RODRIGUES, Suzana B., MIRZA, Hafiz ve SEXSMITH, Kathleen (2021), "*The UN's Sustainable Development Goals: Can Multinational Enterprises Lead the Decade of Action?*", **Journal of International Business Policy**, S.4, ss.1-21.
- UN SDSN (2022), "*Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2021*", **UN SDSN Corporate Web Page**, 25 Mayıs 2022, <http://unsdsn.boun.edu.tr/sdr2021/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- UNDP (2022), "*What are the Sustainable Development Goals?*", **UNDP Corporate Web Page**, 25 Mayıs 2022, <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- WCED (1987), **Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future**, Oxford University Press, Oxford.
- WIERSUM, K. Freerk (1995), "*200 Years of Sustainability in Forestry: Lessons from History*", **Environmental Management**, S.19(3), ss.321-329.